ԻՆՉՊԷ՞Ս ՄՈՌՆԱՆՔ

Posted on October 15, 2009 by Keghart

Category: Opinions

Հեղինակ՝ Գրիգոր Գրաճեան, Պէյրութ, 10 Հոկտեմբեր 2009
20 Մայիսի , 1915:

Շոգեկառք մը Պոլսոյ Հայտար փաշա կայարանէն պատրաստ էր ճամբայ ելլելու յատուկ առաքելութեամբ մը: Ոստիկանական խիստ հսկողութեան տակ երկու մաքուր հագուած մարդեր կ՝առաջնորդուէին դէպի կայարան: Անոնցմէ տարեցը, լեցուն մարմնով, մազերուն մէջ ճերմակի տիրապետող ներկայութեամբ, անձկոտ եւ հոգեկան ծանր վրդովումի մէջ էր: Դէմքին արտայատութեան մէջ կար զարմանք, զայրոյթ, վախ: Երկրորդը, աւելի հանդարտ, խրոխտ կեցուածքով, կը պահէր իր պաղարիւնութիւնը: Երկու պատկառելի անձնաւորութիւնները կալանաւոր կը տարուէին Տիարպէքիր, ներքին գործոց նախարարին հրահանգով, ներկայանալու պատերազմական ատեանին առջեւ:

Հեղինակ՝ Գրիգոր Գրաճեան, Պէյրութ, 10 Հոկտեմբեր 2009
20 Մայիսի , 1915:

Շոգեկառք մը Պոլսոյ Հայտար փաշա կայարանէն պատրաստ էր ճամբայ ելլելու յատուկ առաքելութեամբ մը: Ոստիկանական խիստ հսկողութեան տակ երկու մաքուր հագուած մարդեր կ՝առաջնորդուէին դէպի կայարան: Անոնցմէ տարեցը, լեցուն մարմնով, մազերուն մէջ ճերմակի տիրապետող ներկայութեամբ, անձկոտ եւ հոգեկան ծանր վրդովումի մէջ էր: Դէմքին արտայատութեան մէջ կար զարմանք, զայրոյթ, վախ: Երկրորդը, աւելի հանդարտ, խրոխտ կեցուածքով, կը պահէր իր պաղարիւնութիւնը: Երկու պատկառելի անձնաւորութիւնները կալանաւոր կը տարուէին Տիարպէքիր, ներքին գործոց նախարարին հրահանգով, ներկայանալու պատերազմական ատեանին առջեւ:

Ապրիլ 11-էն սկսեալ Պոլսոյ մէջ խորհրդաւոր ձերբակալութիւններ տեղի կ'ունենային յայտնի մտաւորական հայերու՝ առանց խնայելու տարիք, դիրք եւ քաղաքական կապեր: Օսմանեան խորհրդարանի անդամ Գրիգոր Զօհրապ տենդագին աշխատանքի մէջ էր՝ բարեխօսելով, որպէսզի կալանաւորները ազատ արձակուին: Օրնիբուն կիներ, մատղաշ տղաք եւ հարազատներ աղերսագին կը հայցէին անոր միջնորդութիւնը: Հանդարտաբարոյ Զօհրապ կորսնցուցած էր իր իրաւաբանի ինքնավստահութիւնը եւ տեւապէս ջղագրգիռ վիճակ մը ունէր: Ան կը զգար հարցին ահաւորութիւնը եւ նոյնիսկ վտանգը իր անձին հանդէպ. սակայն, առանց անսալու բարեկամներու թելադրանքին՝ հեռանալու երկրէն, յանդուգն կեպով կը շարունակէր իր բողոքը արտայայտել ուր որ անհրաժեշտ էր: Ան պահանջատէրի իր վերջին արտայայտութիւնը կ'ունենայ Իթթիհատի ընդհանուր քարտուղար Միհրդատ Շիւքրի պէյի եւ ներքին գործոց նախարար Թալէաթ պէյին ներկայութեան, դատապարտելով հայերու նկատմամբ գործադրուող անընդունելի ոճիրները:

- Օր մը ապահով եղէք որ հաշիւ պիտի պահանջուի ձեզմէ եւ դուք պիտի չկարենաք արդարացնել ձեր արարքները:
Թալէաթ պէյ հեգնանքով կը հարցնէ.

- Ո՞վ պիտի պահանջէ այդ հաշիւը:

- Ե՛ս՝ կը պատասխանէ Զօհրապ՝ խորհրդարանի մէջ իբր հայ երեսփոխան, ձեզմէ հաշիւ պիտի պահանջեմ:

Նոյն օրը, մայիս 20-ին կը ձերբակալուի Զօհրապ, Կարնոյ երեսփոխան Վարդգէսի (Յովհաննէս Սերինկիւլեան) հետ եւ երկուքով կը տարուին կայարան, հարցաքննութեան պատրուակով ղրկուելու Տիարպէքիր:

Գնացքի առաջին հանգրուանը կ՝ըլլայ Քոնիա քաղաքը: Սուինաւոր ոստիկաններ Օսմանեան խորհրդարանի երկու հայ ներկայացուցիչները կ՝առաջնորդեն ախոռ մը, աւելի եւս անարգելու ու նուաստացնելու համար զանոնք: Կուսակալին բարեխօսութեամբ եւ միջնորդութեամբ, սակայն, արտօնութիւն կը տրուի Զօհրապի եւ Վարդգէսի, մնալու պանդոկի մը մէջ: Պանդոկի գերմանուհի տնօրէնուհին, որ որպէս դաստատու Պոլսոյ մէջ քանիցս հիւրասիրուած էր Զօհրապի տան մէջ, յատուկ հոգածութիւն ցոյց կու տայ կալանաւորներուն եւ մասամբ մը կը մեղմէ անոնց հոգեկան ծանր տագնապը:
Զօհրապ, օգտուելով կուսակալին բարեացակամութենէն, կը ջանայ արտօնութիւն խնդրել մնալու Գոնիա, սակայն ներքին գործոց նախարարէն հրաման կու գայ անյապաղ շարունակել երթը դէպի Տիարպէքիր: Այս ճնշիչ մթմոլորտին մէջ Զօհրապ կ'անհանգստանայ եւ բժշկական խնամքի պէտք կ'ունենայ: Հազիւ կազդուրուած՝ կալանաւորները ճամբայ կը հանուին դէպի Ատանա: Հոն եւս, խիստ հսկողութեան տակ, ազգին ներկայացուցիչները կ'առաջնորդուին արգելարան: Թէեւ ընկճուած, սակայն առանց կորսնցնելու իր սրամտութիւնը, Զօհրապ կը յարէ զիրենք դիմաւորող գոմիսէրին.

- Տիւն մէպուս, պու կիւն մահպուս: (երէկ երեսփոխան, այսօր բանտարկուած):

Յաջորդ հանգրուան՝ Հալէպի մէջ, Զօհրապ կը դիմէ տեղւոյն կուսակալին եւ Սուրիոյ բանակի հրամանատար ու ծովային նախարար Ճէմալ փաշային թախանձագին խնդրելով, որպէսզի միջամտեն Թալէաթի մօտ: Եւ իսկապէս, ազդուած Օսմանեան խորհրդարանի ներկայացուցիչներուն խօսքերէն, կուսակալն ու Ճէմալ կը հեռագրեն Թալէաթի՝ որպէսզի մինչեւ պատերազմի աւարտը, հայ «մէպուս»ները մնան Հալէպ, սակայն Թալէաթի պատասխան հեռագիրը կը հրահանգէ շարունակելու երթը դէպի Տիարպէքիր:

Կռահելով գալիքը՝ Զօհրապ կը գրէ իր ընտանիքին:

- Հալէպէն Տիարպէքիր ճամբան լեցուն է վտանգներով, նայեցէք որ fait accompli-ի մը առջեւ չգտնուիք: Նոր լուսինը տեսայ եւ ձենէ մէկը չկար քովս: Ինծի այնպէս կու գայ որ ձեզի այլեւս պիտի չտեսնեմ:

Մինչ այդ՝ ամէն կողմէ դիմումները կը շարունակուին ազատ արձակելու խորհրդարանի հայ ներկայացուցիչները: Հալէպէն՝ Զօհրապ կը գրէ Շէյխ էլ Իսլամ Խէյրի Էֆէնտիին Պոլսոյ մէջ. տիկին Զօհրապ աղերսագին կը դիմէ չորս դին. իսկ զաւակը, որ կ'ապրէր Ռումանիա, կ'երթայ Պերլին Խալիլ եւ Ճաւիտ պէյերու միջնորդութիւնը խնդրելու, սակայն այս բոլորը անօգուտ:
Վերջապէս, կառաշարը կը հասնի Ուրֆա: Զօհրապ ընկճուած հոգեպէս եւ ֆիզիքապէս, անկարող կ՝ըլլայ շարունակելու ճամբան: Բայց, հետեւելով նախապէս ծրագրուած դաւի մը, իր այդ հիւանդ վիճակին մէջ, ճամբայ կը հանեն Զօհրապը եւ իր գաղափարի, կեանքի, ճակատագրի ընկերը՝ Վարդգէսը:

Կառախումբը այժմ սուրալով կը ճեղքէր կանաչ դաշտերը դէպի խորհրդաւոր հանդիպում: Զօհրապ մերթ կը դիտէր պատուհանէն դուրս գարնանային յուսադրիչ տեսարանը, մերթ իր դիմաց նստած, դէմքի խիզախ արտայատութեամբ, հոգիի հանդարտութեամբ Վարդգէսը: Զգալով պատահելիքը՝ ան ոչ մէկ վայրկեան կ'ուզէր վատնել իր շատ սիրած կեանքէն: Տեւապէս կը խօսէր անցեալէն. յիշելով իր վրայ մեծապէս ազդած ուսուցիչները՝ Թովմաս Թերզեան եւ Ծերենց: Բուռն կերպով կ'արտայայտուէր Միհաս Չերազի եւ Ներսէս Վարժապետեան պատրիարքին դէմ՝ անոնց հայկական հարցին հետապնդման սխալ գործելակերպին կապակցութեամբ: Կը խօսէր ազգային գերագոյն շահերուն մասին՝ մէջբերելով բաժիններ իր La Question Arménienne ուսումնասիրութենէն, Marcel Léart ծածկանունով ստորագրուած: Պահ մը մոռցած իր անձուկ վիճակը, կը ցաւակցէր գաւառացի հայուն՝ յիշելով իր « Խղճմտանքի ձայներ» եւ « Լուռ ցաւեր» պատմուածքներէն դրուագներ:

Կը մտաբերէր 1909-ի Ատանայի ջարդի ահաւորութիւնը եւ ստեղծած տագնապը:
Այո, ինք վերլուծումով մը, աղէտը վերագրած էր նախկին իշխանութեան՝ սուլթանի բռնապետական տիրակալութեան վերջին ցնցումը: Ան արդարացուցիչ ելքեր փնտռած էր Իթթիհատի համար, որպէսզի նոր իշխանութեան, այսինքն երիտ-թուքերուն եւ հայութեան հետ կամուրջները բաց պահուէին: Օրին սխա՞լ էր այդ քայլը, հաւանաբար. սակայն այն օրերուն ա'յդ էր պէտք: Եւ վերջապէս, որպէս Օսմանեան խորհրդարանի ներկայացուցիչ, կը յուսար, կը բաղձար տեսնել լուսաւոր ապագայ մը հայութեան եւ կայսրութեան համար: Մտքին մէջ իր պատկանելիութիւնը, իր հայ արմատները եւ Օսմանցի քաղաքացիի իրողութիւնը կը համընկնէին, թէեւ բացայայտ էին կեղեքողն ու անիրաւուածը, հարստահարողն ու զոհը: Սակայն՝ ի շահ երկրին եւ ժողովուրդին, պէտք էր արդար եւ գոհացուցիչ լուծում մը գտնուէր հարցերուն, եւ ժամանակն էր որ Թուրքը գիտակցեր, թէ հայը օգտակար ներկայութիւն է երկրին համար: Հակառակ իր ժողովուրդին կրած ծանր լուծին, ինք կը շարունակէր հաւատալ հայ-թուրք

բարեկամութեան, գոյակցութեան եւ այլ ելք չէր տեսներ երկու ժողովուրդներուն համար:

Երկար չի տեւեր Զօհրապի մենախօսութիւնը: Անոր մտքի թելը կը փրթի կառախումբին յանկարծական կանգնումով: Ժպիտ մը կ`ուրուագծուի Վարդգէսի դէմքին վրայ՝ կռահելով պատահելիքը, իսկ Զօհրապի դէմքին կը վերադառնայ վախի արտայայտութիւնը: Մի քանի վայրկեան անոնք անձկագին սպասման մէջ են: Կը լսեն մարդոց խօսակցութիւնը եւ ահաւասիկ կառք բարձրացած են իթթիհատական կուսակալներու ճամբորդական տարազով երկարահասակ «չէթէ» մը իսկ ետեւէն թխադէմ, միջահասակ ուրիշ մը: Անոնք բռնի ուժով վար կ`առնեն երկու խորհրդարանականները: Վարդգէս անմիջապէս կը ճանչնայ նիհարակազմը՝ Չերքեզ Ահմետը, եւ կը յարէ.

- Շատ աղէկ, Ահմէտ պէյ, մեզի այս բանը կ`ընէք կոր, սակայն արաբներուն ի՞նչ պիտի ընէք: Զեզմէ անոնք ալ գոհ չեն:

- Ատիկա քու գիտնալիք գործդ չէ, կ`ըսէ ոճրագործը եւ «մաուզէր»ի մէկ գնդակով կը պայթեցնէ Վարդգէսի ուղեղը: Յետոյ մարդասպանը իր իսկ բառերով կը նկարագրէ գործած ոճիրը.

- Զօհրապը ձեռք անցուցի: Ոտքիս տակը առի, խոշոր քարով մը գլուխը ճզմեցի, ճզմեցի, ճզմեցի մինչեւ որ սատկեցաւ:

Օրեր ետք, ներքին գործոց նախարարութիւնը, տիկին Զօհրապին կը յանձնէ բժշկական վկայագիր մը, Ուրֆայի թաղապետական բժիշկ Թահսինի ստորագրութեամբ, 7 յուլիս թուակիր, ուր վերջինս կը վկայէր, թէ ինք Ուրֆայի մէջ կանչուած էր պանդոկ, քննելու համար երեսփոխան Զօհրապը, որու առողջական վիճակը ծանր որակած էր: Իսկ Տիարպեքիրի ճամբուն վրայ, ըստ իր վկայագրին՝ սրտի հիւանդութենէն կաթուածահար եղած էր Գրիգոր էֆենտին, եւ ինք անձամբ տեսած ըլլալով մահացողը, բժշկականօրէն կը հաստատէր սոյն տեղեկագիրը:

Իսկ երկրորդ հաստատագրով մը՝ Քիւրքճի Վանէս Օղլու հայրապետ քահանայ ստորագրութիւնը կրող, իբրեւ թէ Ուրֆայի հայոց եկեղեցւոյ վարդապետներէն, կը բնորոշէ թաղման արարողութիւնն ու եկեղեցական կարգը, առանց յիշատակելու թէ որո'ւ մասին կ'ակնարկուէր եւ ո'վ էր թաղուողը:
Որպէս մտաւորական եւ հրապարակագիր՝ Գրիգոր Զօհրապ կ`ապրէր գաւառացի հայուն չարչարանքն ու հիւծանքը: Որպէս իրաւագէտ՝ ան պաշտպանն էր իրաւազրկուածին. իսկ Օսմանեան խորհրդարանին մէջ որպէս հայութեան ներկայացուցիչ՝ Զօհրապ «զարդ»ն էր այդ խորհրդարանին. իր պերճախօս ճառերով, յանդուգն ելոյթներով, Օսմանցի ժողովուրդին իրաւունքը պաշտպանելու ընդմեջէն՝ հայրենիքին գերագոյն շահերը փնտռելով: Ա'յս էր տիպար քաղաքացիի իր հասկացողութիւնը եւ եղբայրաբար, համերաշխաբար ապրելու իր տեսլականը:

Անյայտ մնաց Զօհրապի, Վարդգէսի եւ վեց հարիւրէ աւելի հայ մտաւորականներու

դամբանները՝ ինչպէս նաեւ մէկ ու կէս միլիոն հայերու շիրիմները: Իսկ այդ ո՞ր երկիրն էր որու կառավարութիւնը կը սպաննէր, տեղահան կ'ընէր ի'ր իսկ քաղաքացին, հլու եւ աշխատասէր քաղաքացին, որու յանցանքը եղած էր արդարութիւն, հաւասարութիւն, ապահովութիւն պահանջե'լը:

Ինչքա՞ն Չէրքէզ Ահմէտներ մղուեցան սպաննելու իրենց դրացիները, բարեկամները, համաքաղաքացիները եւ իւրացուցին անոնց ինչքերն ու կալուածները՝ հետեւելով կառավարութեան ցուցմունքներուն:

Ինչպէ՞ս մոռնանք:

* * * * *

Թուրք պատմագիր Ահմէտ Ռէֆիքի, որ ոճրագործին բառերով նկարագրած է Զօհրապի վայրագ սպանութիւնը իր « Երկու կուսակցութիւն եւ երկու ջարդ» վերնագրով յօդուածներուն մէջ կու տայ նաեւ Չերքեզ Ահմետի եւ անոր օգնական՝ միւլազեմ խալիլի կալանաւորման մանրամասնութիւնները:
Այս երկու «չեթէ» պետերը, կը ձերբակալուին Գարահիսարի մէջ եւ կը տարուին Էսկիշեհիր: Չերքեզ Ահմետ, ընդվզած եւ շուարած իրենց հանդէպ կատարուածէն հարց կու տայ թէ՝ իրեն նման, հայրենիքին այդքան ծառայութիւններ մատուցած մէկը, ինչպէ՞ս այս վարմունքին կ՝արժանանար:

- Ես, կ՝ըսէ Ահմետ, այս հայրենիքին ծառայութիւն մատուցեցի: Գացէ՛ք, տեսէ՛ք, Վանը եւ շրջակայքը մէկ հատ հայու չէք կրնար հանդիպիլ, մինչ Պոլսոյ մէջ նստող՝ Թալէաթի նման մարդիկ, զիս այս ձեւով հսկողութեան տակ կ՝առնեն:

Հայկական ջարդերը գործադրող, մանաւանդ Զօհրապի եւ Վարդգէսի նման ականաւոր մարդոց սպանութիւնները ձեռնարկող Ահմետ, ակնյայտ փաստ էր եւ չեզոքացման արժանի: Այս իսկ պատճառաւ ան կախաղան կը բարձրացուէր, որպէսզի Իթթիհատի ղեկավարութիւնը անհետ կորստեան մատնէ կարեւոր վկայ մը իր ոճրային հրահանգներուն:

Եթէ այդ օրերու Եւրոպան չէր ուզեր հայերու աղերսը մտիկ ընել, նուազագոյնը պէտք է կարդացած ըլլար Զօհրապի 1913-ին, հայկական դատին նուիրուած՝ անոր վերլուծումները՝ la question Arménienne-ի մէջ ուր, « թէ ինչո՞ւ թուրք կառավարութիւնը ի վիճակի չէ բարենորոգումները իրագործելու» գլուխին տակ կու տայ հետեւեալ մատնանշումը.

- Նուազագոյն ճիգի օրէնքով՝ թուրքը պատերազմիկի արհեստը կը նախընտրէ ուրիշ ամէն զբաղումէ: ... Որպէս պատերազմական աւար, ձեռք բերած հողերն ու հարստութիւնները զինք հեռու պահած են արտադրական ամէն գործունէութենէ: ... Թուրքը պէտք էր դիմէր ուրեմն զանգուածային ջարդերուն՝ դանդաղեցնելու համար քրիստոնեայ տարրին գործունէութիւնը, նոյնիսկ ստիպել զայն լքելու երկիրը, որպէսզի

անոնց ինչքը մնայ թուրքին: ... Թուրքիոյ մէջ կատարուող ջարդերը որպէս պատահական աղէտներ չեն ներկայանար, ուրեմն, այլ որպէս տնտեսական երեւոյթներ, որոնք միայն հաշտ աչքով կրնան դիտուիլ թուրք կառավարութեան կողմէ:

Զօհրապին եւ հայութեան համար, թէեւ ուշ, սակայն թուրքին հետ գործակցութեան եզրեր փնտռողներուն համար Գրիգոր Զօհրապի խօսքերը կը պահեն իրենց այժմէականութիւնը:

*****

***

*

19 Յունուար , 2007

Պոլսոյ խճողուած ուրբաթ օրերէն մէկն է: Կէսօրուան ճաշի դադարը առնելու համար մարդիկ կ'ուզեն տեղ ապահովել արագ սպասարկող ճաշարաններու մէջ: Երիտասարդ մը, «Օսմանպէյ» մեթրոյի կայանէն դուրս կու գայ եւ քայլերը կ`ուղղէ դէպի թաղամասի դրամատունը: Ան կանգ կ`առնէ ճաշարանի մը առջեւ եւ պահ մը կը դիտէ ներս, կարծես նշան մը սպասելով հոն նստող անձէ մը: Կը սկսի երթեւեկել մայթին վրայ, աչքը յարած թաղին երկու անկիւնները սպասող մարդոց, որոնք նշաններով կը հաղորդակցին իր հետ: Ապա ան, կանգնած դրամատան առջեւ, անձկագին կը հետեւի անցորդներուն: Շաբաթ մը առաջ ան Տրապիզոնէն եկած էր Պոլիս «յատուկ» առաքելութեամբ մը: Մի քանի օր անցուցած էր ընտելանալով թաղերուն, ապա, ինքզինք ներկայացնելով որպէս Անգարայի համալսարանի ուսանող, տեսակցութիւն մը խնդրած էր «Ակօս» թերթի խմբագիր Հրանդ Տինքէն: Անոր դիմումը կտրուկ մերժուած էր: Այժմ, կեցած թերթի խմբագրատան կից, դրամատան առջեւ, ձեռքը վերարկուին գրպանը, կը սպասէր դարանակալ:
Թաղամաս մը անդին, շրջանի ժողովուրդին ծանօթ, միջին տարիքի անձ մը արագ քայլերով կ`ուղղուէր դէպի «Ակօս», մերթ ընդ մերթ բարեւելով ծանօթներու եւ անցորդներու: Գոհունակութեան ժպիտ մը կար դէմքին վրայ: Յաջող անցած էր «Screamers» ի առաջին ցուցադրութիւնը, ուր ինք դէմ կ'արտայայտուէր թուրքերու ցեղասպանութեան մերժումին, ինչպէս նաեւ իրեն հանդէպ յարուցուած դատական միջոցառման, թիւ 301 յօդուածի տրամադրութեան համաձայն: Զարմանալի է՝ ուրկէ՞ եւ ինչո՞ւ այս վայրկեանին կը յիշէր Թուզլայի բանակավայրը, ուր ծնողազուրկ հայ փոքրիկներ կը պատսպարուէին, ստանալով նախնական ուսում, կրթութիւն եւ հայեցի դաստիարակութիւն: Հոն, այդ «գեմբ» ին մէջ, առ նուազն 20 տարի տենդագին աշխատած էր բարելաւելու կեցութեան պայմանները: Հոն էր որ մտերմացած էր մանկութեան մտերիմ ընկերուհիին՝ Ռաքելին, եւ նոյն վայրին մէջ ամուսնացած էին: Հոն էր որ իր զաւակները աշխարհ եկած էին, սակայն զինուորական իշխանութիւնը պատրուակ մը բռնելով փակած էր Կէտիկ փաշայի Հայ Աւետարանակչական

եկեղեցիին պատկանող սոյն կալուածը: Այս դէպքը շատ ազդած էր իր վրայ: Հակառակ իր դիմումներուն Թրքական մարդու իրաւանց կազմակերպութեան՝ արդիւնքը եղած էր ժխտական:

Կը յիշէր «Ակօս»ի առաջին համարը, որ լոյս տեսած էր 5 ապրիլ, 1996 ին, Ս. Զատկուան տօնին, որպէս նուէր թուրքիոյ հայ համայնքին: Սկսելով 2000 տպաքանակով, թերթին բաժանորդներուն թիւը բարձրացած էր 6000ի: Այս բոլորը ինչո՞ւ կը յիշէր: Մտածո՞ւմ մը կար արդեօք, որ կը չարչարէր միտքը: Եւ ինչո՞ւ չըլլար: Ինք «Ակօս»ին մէջ եւ իր հրապարակային ելոյթներով չէր վարանած Թուրքիոյ մէջ հայոց հանդէպ կատարուած ոճիրները «ցեղասպանութիւն» որակելու:

- Եթէ ես գրեմ (հայկական) ցեղասպանութեան մասին, թուրք զինուորականները կը նեղանան: Ես կ'ուզեմ հարց տալ, թէ ինչպէ'ս կարելի է յեղաշրջել այս պատմական տագնապը՝ խաղաղութեան: Անոնք չեն գիտեր, թէ ինչպէս կարելի է լուծել հայկական հարցը:

Այս եւ նման մտքեր ան յաճախ արտայայտած էր «Ակօս»ի խմբագրականներուն մէջ՝ ինքզինք թիրախ դարձնելով ծայրայեղական թուրքերուն ամբաստանութիւններուն, ատելութեան եւ յաճախակի դատական հետապնդումներու: Պէ՞տք էր արդեօք մեղմացներ իր գաղափարները: Ո'չ, բնա'է, ինք որպէս թուրքիոյ քաղաքացի, իր ազատ մարդու ազատ կարծիքները ունէր եւ պարզապէս զանոնք կը փոխանցէր շրջապատին: Եւ այս՝ ի շահ Թուքիոյ, երկրին մէջ ապրող տարբեր տեսակ ազգութիւններուն եւ վերջապէս որպէս հայ համայնքի զաւակ, իր մտքերը պէտք է սատարէին հայ-թուրք հասկացողութեան եւ խաղաղ գոյակցութեան: Գիտակից ժողովուրդ մը, իր անցեալի հարցերու բարւոք լուծում տալով, կը նպաստէ իր երկրի հզօրացման: Այս էր տիպար քաղաքացիի իր մտածումը եւ պարտականութիւնը: Անշուշտ որ ինք համաձայն չէր եւ այդ իսկ պատճառաւ լուռ կը մնար թուրքիոյ ազգային քայլերգի հետեւեալ բաժնին . « ... ժպտալ է պէտք իմ հերոսական ցեղիս համար»: Ո՞ւր էր հերոսութիւնը այս ցեղին: Եթէ ըսուէր « ... ժպտալ է պէտք իմ չարաչար աշխատող ժողովուրդիս..» այն ատեն կը մասնակցէր քայլերգին: Իսկ այն բաժնին մէջ, թէ՝ «Ես թուրք եմ, պատուաւոր եւ չարաչար աշխատող» , այո, կ՝ընդունէր:

«Պատուաւոր եւ չարաչար աշխատող»ը սակայն, ոչ թէ «ես թուրք եմ» այլ «Թուրքիայէն եմ»:

Այս կեցուածքը կը բաժնէին նաեւ իր թուրք բարեկամները, անտեղի եւ հակասական գտնելով զանոնք: Սակայն ինք մարդու եւ քաղաքացիի իրաւունքները պաշտպանող իր բարեկամներէն եւ իրեն զօրակցողներէն աւելի խոցելի էր : Մօտ շաբաթ մը առաջ կը գրէր « Ինքզինքս վախի մէջ կը գտնեմ, ինչպէս աղաւնի մը, սակայն գիտեմ թէ այս երկրի ժողովուրդը բնաւ վնաս չի հասցներ աղաւնիի մը»:

Արդէն հասած էր «Ակօս»ի մուտքին, երբ ետեւէն, գլխուն կպած ատրճանակի պայթում

մը խլացուց ականջը եւ կտրեց անոր մտքի շարժապատկերը: Երկրորդ եւ երրորդ պայթումները չլսեց: Մութ պաստար մը իջաւ աչքերուն եւ երեսն ի վար փռուեցաւ գետին: Չլսեց նաեւ կրակողին բացականչութիւնը.

-Կէվուրը (անհաւատը) սպաննեցի:

Լուրը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ «Ակօս»ի մայթէն, աշխարհի չորս կողմերը.

« Հրանդ Տինք սպաննուած է»:

Հրանդ Տինքի կորուստը ծանր կը կշռէ ոչ միայն Թուրքիոյ հայ համայնքին վրայ, այլեւ միլիոնաւոր մարդոց, ամէն տեսակ ազգութիւններու պատկանող՝ քիւրտ, թուրք, յոյն... որոնց պաշտպանն էր: Ան կը մղէր իր ազգակիցները աւելի լայն մասնակցութեան մը երկրի բոլոր ոլորտներուն մէջ: Օրինական միջոցներով կը պայքարէր հայ համայնքին ապահովելու անոր իրաւունքները, որոնց առաջնահերթն էր ցեղասպանութեան ճանաչումը Թուրքիոյ կողմէ:

Իր այս տեսակի մտքերն ու աշխատանքը հաշտ աչքով չդիտուեցան իշխանութեան եւ թուրք ծայրայեղականներուն կողմէ, որոնք քարոզչական արշաւ մը կազմակերպեցին իր դէմ՝ ներկայացնելով զինք որպէս երկրին թշնամի:

- ... Այժմ անոնք, իրենց սուտ եւ սխալ տեղեկութիւններով ստեղծած են շրջանակ մը մեծ թիւով մարդոց, որոնք զիս կը նկատեն թուրքերու դիմագիծը արատաւորող մէկը:

- Օրագիրս եւ համակարգիչիս ուղեղը լեցուած են բարկութեան եւ սպառնալիքի արտայայտութիւններով այս շրջանակի մարդոցմէ:

Տինքի սպանութենէն մի քանի օր ետք ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէր 17- ամեայ երիտասարդ մը՝ Օկիւն Սամասդ անունով, որ կը խոստովանէր իր կատարած արարքը: Անոր կողքին կը կալանաւորուէին այլ մեղսակիցներ, որոնք կ՝առնչուէին սպանութեան:

Սակայն ձեբակալուեցա՞ւ արդեօք իսկական ոճրագործը:

Հրանդ Տինքի թաղման արարողութիւնը կատարուեցաւ 23 յունուար 2009-ին, Գումքափուի սուրբ Աստուածածին պատրիարքական եկեղեցիին մէջ:

Յուղարկաւորութեան երթը, վերածուեցաւ ցոյցի արտայայտութեան բազմահազար մասնակցողներու կողմէ, որոնք կը կրէին փոքր պաստարներ՝ « բոլորս ալ հայ ենք», « բոլորս ալ Հրանդ Տինք ենք», « 301-ը ոճրագործն է» լոզունգները՝ քրտերէն, թրքերէն եւ հայերէն լեզուներով:

Գրիգոր Զօհրապ եւ Հրանդ Տինք, տարբեր ժամանակներու մէջ ապրած հայեր, ունեցած են նոյնանման մտածումներ, պայքարելու ոճ եւ վայրագ վախճան, միեւնոյն տեսակի ոստիկանական իշխանութիւններու կողմէ:

Ինչպէ՞ս մոռնանք:

Յարգանք անոնց պայքարող կամքին:

Գ. Գրաճեան, Պէյրութ, 10 Հոկտեմբեր,2009

Օգտագործուած աղբիւրներ՝

- Ալպոյաճեան Ա, « Անհետացող դէմքեր, Գրիգոր Զօհրապ, իր կեանքը եւ իր գործը », Կ. Պոլիս,1919, տպ. Վ. եւ Հ. Տէր Ներսէսեան եղբ.:
- Զօհրապ Գ, « Հայկական հարցը փաստաթուղթերու լոյսին տակ », Պէյրութ 1973, Շիրակ հրատարակչատուն:
- Լրատուական միջոցներ Հրանդ Տինքի կեանքի, գործի եւ սպանութեան մասին: